

BÍRÓ ZOLTÁN — GAGYI JÓZSEF

„MI FŐLEG CSINÁLTUK, MÁSOK MAGYARÁZTÁK” (Montázs a táncház-jelenségről)

Évek teltek el azóta, hogy a csíkszeredai ifjúság körében megjelent, terjedt, majd mindinkább veszített népszerűségéből a Táncház. Várható lenne, hogy az időbeli távolság növekedésével egyre tisztábban láthatóak legyenek a jelenség erővonalai, pontosabban megfogalmazható legyen, mi is az, amit látunk, aminek résztvevői voltunk. Úgy látszik azonban, hogy a táncház-jelenségnek más a logikája: az eltelt idő nem segítette a tisztánlátást.

A táncház-jelenség egykor érzékeny pont volt. Ez nem csupán azt jelentette, hogy beszélhettünk róla, de „csak jót vagy semmit”, hanem azt is, hogy „jót sem akármit”. De beszélni kellett róla, mert úgy tűnt, hogy a táncház számára a róla való beszélés fontos élettöelem. Ezt jól példázza, hogy egy halódófélben: lévő táncházat talpra állíthatott az olyan szájról szájra terjedő, kárörvendő vagy éppen kétségbeesett kijelentés, mint „Meghalt Z városban a táncház”, „Y városban már nincs szükség táncházra”. Érzékeny pont volt továbbá azért is, mert közösségi szimbólumokat forgalmazott, és mert némi hajlandóságot mutatott arra, hogy a fiatalok sajátos kultúrája legyen. Mindez arra utalt, hogy igen kényes és összetett jelenséggel volt dolgunk.

Bár ma már múlt időben beszélünk róla, joggal állapíthatjuk meg, hogy a táncház-jelenség napjainkban is érzékeny pont. Bár a meghatározó hangulati, érzelmi elemeken túl formalizáltság is jellemzi, mégsem lehet úgy közeledni hozzá, úgy elemezni, mint egy helyi jellegű folklorizmus rendezvényt. Jellemző rá egy „nyelv”, a jelhasználatnak bizonyos pragmatikai szabályrendszere, de ennek ellenére egzakt módszerekkel mégsem lehet megragadni a jelenség több fontos sajátosságát.

Mi itt csupán a folklorizmuskutató szempontjából közelítjük meg a táncház-jelenséget. Hangsúlyozzuk, hogy amit róla elmondunk, az csupán az e jelenségről való gondolkodás egy lehetséges módja. Sajátos megközelítésünk eredményeképpen

írásunkat két részre kellett osztani. Az első rész a táncház-jelenség egy konkrét formáját, annak hangulati, szubjektív elemeit mutatja be montázsszerűen. Számunkra a lemezborító szövegétől az újságcikkekben felsorolt adatokig, a személyes kapcsolatok nyomon követésétől a szalagra rögzített szövegig minden vizsgálendő anyag. Az írás második részében az e jelenség köré sűrűsödő elméleti jellegű kérdések megfogalmazására teszünk kísérletet.

I

Helyszínrajz

Kedd este Csíkszeredában, 1983 áprilisában. A Táncház impozáns terme (az Ifjúsági Klub hatáskörébe tartozik, egy szecessziós épület tágas belső helyisége) ügyszólván üres. Tizennégy-tizenöt ember lézeng benne, az érkező zenészekkel körülbelül húszra gyarapodik a létszám. A társaság fele nem helybéli: ők azok, akik megengedik, megengedhetik maguknak, hogy a hét különböző napjain megjelenjenek Csíkszereda, Sepsiszentgyörgy, Marosvásárhely táncházaiban. A csíkszeredai rész: zenészek, néhány alapember (táncoktatók, szervezők, törzstagok).

Kilenc óra körül: „Na gyertek, fiúk, húzzunk egy legényest, egyebet úgysem érdemes.” A rövid ideig tartó tánc után kifele indul a társaság. A hangulat nem éppen rózsás. Az előtérben csoportba verődnek, tanácstalan csend, aztán mindenkiből kikívánczik néhány indulatos mondat: „A bentlakók is be voltak szervezve, s nem jöttek!”; „Nem kell ide Táncház senkinek!”; „Szeredában nem lesz többet Táncház!”; „Ha jönnek s megkérnek, jó, ha nem, én nem járok többet senki után!”; „Be van fejezve, fiúk!”; „Itt van az ország legjobb táncházzene-kara, terem s minden, s a kutya sem jön ide!”; „Na gyertek, fiúk” ... és így tovább jó negyedóráig. A mondatokat senki sem igyekszik a másikéhoz kapcsolni, mégis egységes szöveggé állnak össze. Akik most itt vannak, azok sok mindent tettek fel erre a lapra. Úgy tűnik, a játszma hirtelen fejeződik be, és az utána következő úrt nem könnyű tudomásul venni. A szavakat most még megválogatják, a kijelentések éle szándékosan tompított, inkább a gesztus, az arcjáték, a hangsúly, az intonáció árulkodik a pillanat érzelmi telítettségéről.

Szem- és fültanúként helyzetünk nem irigylésreméltó. A

félszavakba, gesztusokba, utalásokba sűrített Táncház-múlt olyan kör, amibe nem tudunk belépni, a szövegelésbe nem tudunk partnerként bekapcsolódni, következésképpen nem tehetünk egyebet, mint igyekszünk regisztrálni a hangulatot. Részvételi jogunk nincs, „Hát igen!”, „Tényleg!”, „Nahát!” ... ennyiből állhat csupán a beszélgetésbe való bekapcsolódásunk. Másrészt viszont olyan mozzanatot láthatunk, amit a maga egészében, torzításmentesen talán senki sem tudott volna számunkra felidézni.

A nem mindennapi eseményben való részvétel más szempontból is hasznosnak bizonyult: lehetővé tette, hogy mélyen a kulisszák mögé pillantsunk, s ezáltal olyan háttértudásra tegyünk szert, amelynek birtokában már megszervezhető volt a kerekasztal-beszélgetés. Ha nincs ez az empátiának teret nyitó kedd esti tapasztalat, akkor aligha érthettük volna meg az utalásokba és szükkörű használatra méretezett jelképekbe burkolt kijelentéseket. Az ezekből összeállított szövegrészek közreadásával a táncház-világok hangulatát szeretnénk felidézni. Akik beszélnek: szervezők, zenészek, a Táncház mindenesei. 1977-től a magnófelvétel időpontjáig úgyszólván mindent egy lapra, a táncház-ügyre tettek fel. Munkájuk közvetlen eredménye: sok-sok kedd esti összejövétel, számtalan kisebb-nagyobb fellépés, jó néhány tévé-, rádió- és lemezfelvétel. Mindaz, amit ők tettek, ami velük történt, az lejátszódott más városokban is, éppen ezért a beszélgetés itt közölt írott változata olyan szövegdarab, amelyet máshol, mások is elmondhattak volna. Ezért is választottuk az „arctalan” beszélgetésformát.

Az általunk lencsevégre kapott pillanatot ugyan bizonyos keserű nosztalgia, néhol lemondás tölti ki, ez azonban a szöveg használhatóságán nem változtat. Ha az indulás bizakodással tele hangulatát örökítettük volna meg, annak a mélyén is ugyanazt látnók, mint itt: egy olyan közösség belső szabályainak a működését, amely sok-sok ponton különbözik mindennapi életünk spontánul alakuló közösségeitől (baráti kör, szomszédsági kapcsolatok, hobby-társaság stb.). Ez a szöveg a közönség életútjának egy mozzanatát rögzíti, a felbomlást, amely éppen olyan természetes és törvényszerűen bekövetkező állapot, mint a kialakulás vagy a jól olajozott működés. A Táncház helyébe valami más fog lépni, esetleg a szükségletek változnak meg, az új igényekhez más kifejezésformák illenek majd. Az illusztrá-

cióként kiragadott szövegrészletben azonban nem ez a fontos, hanem sokkal inkább az, ahogyan e fölsvillantott rész mögött megmutatkoznak a nagy egész működésének szabályszerűségei.

Magnófelvétel, 1983 április

— Minden táncháznak legalább három fronton kell harcolnia azért, hogy a dolgok jól menjenek. Erre a három területre fogok rákérdezni. Az első a hivatalos szervekkel való kapcsolat alakulása. Többé-kevésbé mindenütt ki kellett járni, hogy a táncházat engedélyezzék, hogy legyen megfelelő terem, hogy a zenészeknek olyan munkahely kerüljön, amely mellett „tánc házas életformát” lehet folytatni, hogy a különböző, protokoll jellegű fellépések száma ne legyen túl magas és így tovább. Tudjuk, hogy ahol az intézmények vezetői elzárkóztak, ott tánc ház nincs, ahol mindent megadnak, ott nagyon jól megy, a két véglet között pedig számtalan átmeneti forma lehetséges ... Így van?

— Tulajdonképpen úgy láttam, hogy amióta ezt csináljuk, túlságosan nem rajongnak értünk. Például van olyan is, amit félreértettek... Nem mondom, gátolni nem gátoltak, de nem is nagyon törődtek velünk. Azt hiszem, hogy ez a helyes kifejezés. Ide beengedtek, oda beengedtek, de mindig „fel kellett menjünk”, utána kellett járnunk, senki sem jött megkérdezni, hogy „Na, fiúk, jól megy-e? Van-e valamire szükségetek?”

— Tévedés, mert a KISZ teljes odaadással a dolgok mellé állt!

— Mit jelent ez a teljes odaadás?

— Voltak, akik sok mindent megtettek. Mit akarsz, ezeknek nem a Tánc ház volt a hivatalos területük, a mindennapi munkájuk! Például a városi első titkár támogatott, ott voltam én, a Klub igazgatója, mese nincs, a KISZ megteremtette nekünk az összes feltételeket. 1977—78 telén, még ki sem volt bontakozva teljesen a mozgalom, már a KISZ a fesztiválra minden létező együttest meghívott, és különdíjat adtak, ami abból állt, hogy egy mikrobusszal tíz napra ingyen mehettünk a megyében gyűjteni. Hát ennél nagyobb támogatást mit kívánsz? Igaz, hogy ezt egy ember, két ember intézte, de hát az intézmény is emberekből áll.

— Másvalakinek egyszer nem mentünk el muzsikálni, s évekig emlegette.

— Hát az is ember. Az volt a helyzet, hogy némelyek jó szemmel nézték, mások meg sem nézték, a harmadik rossz szemmel nézte, a negyedik belénk vágott, hát persze. De soha senki meg nem fürta.

— Amit mondtatok, abból viszont a megtúrtság hangulata érződik.

— Nem kell ezt így lezárni! Az más, hogy a KISZ-en kívül mások nem álltak mellénk. Valószínűleg szerencsés helyzet volt, hogy én az Ifjúsági Klubot igazgattam, meg jól kijött a lépés egy-két emberrel.

— A zenélés mellett nyilván volt munkahelyetek is. Ha bejött valamilyen probléma, és el kellett intézni, akkor amellettt hogy mondtátok a hivatalos munkahelyeteket és funkciótokat, hivatkoztatok-e arra is valahol, hogy táncmuzsikusok vagytok? Érdekes volt-e ezt is valahol nyomatéknak, érvnek odatenni? Ha volt ilyen alkalom, milyen arcot vágatok ehhez az érvhez?

— Nem hoztuk fel érvnek soha sehol!

— Ez azt jelenti, hogy nem mentetek volna sokra vele? Felfelé nem jelentett érdemet az, hogy valaki táncmuzsikus?

— Na várj, teljes mértékben nem így van! 1978-ban elvittek Görögországba, s nem azért, mert olyan szép fiúk voltunk.

— Ott inkább az volt, hogy a Hargita művészegyesület vezetőjét sok beszélgetés után sikerült meggyőznünk, hogy amit mi csinálunk, az jó dolog. Tulajdonképpen ez az egy ember járta ki, hogy elmehessünk.

— Ez is igaz. De azt se felejtsetd el, hogy akkor már volt hírnevünk. Sajtó, tévé, rádió foglalkozott velünk. Emlékezz vissza, hogy Slobozsán voltunk fesztiválon, meghívtak voltunk a Rádió koncertterméből egyenes adásban közvetített műsorra.

— De ennek valamelyes kirakatjellege is volt. Mindez nemcsak az érdek kifejeződése. Mi voltunk hajlandók elmenni. Állandóan kiállításmegnyitók, állandóan mindenütt fel kellett lépni, ha egy gyűlés után vagy előtte ötperces műsor kellett, akkor nagyon szépen megkértek, hogy lépjünk fel.

— Akkor tényleg voltak ilyenek, de valljuk be, hogy akkor örültünk, ha zenélhettünk.

—Volt egy időszak, amikor minden lyukat velünk tömtek be. Egy idő után persze fel voltunk háborodva, hogy ez az ára annak, hogy táncház lehessen Csíkszeredában! Eleinte örültünk minden meghívásnak, utána kezdett terhes lenni, hogy mindig menni kell, s aztán már nem is hívtak.

—Most is hívnak, de nem minden apró dologra, most nem úgy kezelnek, mint öt évvel ezelőtt. Amikor a megyét kell képviselni, akkor ott vagyunk. Ha van státusunk, akkor ez az. Hogy emellett mi küszködünk a Táncházzal, és nem tudjuk elérni, hogy az iskolákból kedd esténként elengedjék a diákokat, az más kérdés.

—Igazad van, ez tényleg más kérdés, pontosabban ez az a bizonyos második front, ahol a Táncház szervezői tulajdonképpen szünet nélkül harcot folytattak: a közönség beszerzése és a beszerezett közönség megtartása.

—A szervezésnek két útja lehetett. Az első az, hogy szótartok az ismerőseiteknek, ők az ismerőseiknek, s így láncszerűen terjedt a táncházbahívás, tulajdonképpen a személyes kapcsolatok mentén. A másik út az, hogy megvolt a Táncház, arról tudtak az emberek, és akikben volt valamelyes ráhangoltóság, az magától eljött, megnézte, mi is folyik ott, megkedvelte, s ott maradt. Csíkszeredában melyik változat dominált, hogyan alakult a közönségszervezés ügye?

—Úgy látszik, hogy rosszul.

—Nemcsak a máról van szó. De voltak és most is vannak problémák. Hadd mondjak egy-két példát, hogy hogyan viszonyultak némelyek a Táncházhoz! Huszonöt éves fiatalember mondta, hogy „te, én elmennék, mert nagyon szeretem, de kiöregedtem, úgy szégyellem, hogy állítsak oda?” Sokan mondják ezt, úgy képzelik el, mint a diszkót, hogy oda csak tinédzseresek járnak. A másik példa pedig: amikor mondjuk a rádióban táncházzenet közvetítenek, akkor némelyek nem arra gondolnak, hogy magyar népzene hallanak, hanem a táncházzene sokak számára egy külön kategória, ami sem nem magyar népzene, sem nem magyar nóta. Nekem sokan mondták, hogy „van ez a tiétek, a táncházzene, s a miénk a magyar népzene”. Mintha valamiféle folkzenét játszanánk vagy mit tudom én mit!

—Kezdetben úgy ment, hogy valaki, aki akkor volt diák,

beszervezte az osztályát a Matematika-Fizika Líceumból, s ez lett a mag. Ez nyilván kapcsolatokon alapuló szervezés volt.

— Volt egy olyan periódus, hogy többen is bejöttek, leültek, rögtön felkértük táncolni az ilyeneket, s akkor ottragadtak. Tízből három-négy ottmaradt biztosan. A mag megvolt, jöttek azoknak az ismerősei is.

— Közben írt rólunk a sajtó, szerepeltünk színpadon, rádióban, tévében. A köztudatba való bekerülésünk nagy közönséget hozott be, egy időben, amikor körülöttünk a reklám s a felhajtás a tetőfokára hágott, akkor már sokkal többen voltunk. Egyszer például volt egy alkalom, akkor lejött a tévé, és a Táncházat filmezték az Ifjúsági Klubban, hát akkor annyian voltak, hogy egy gombostűt nem lehetett volna leejteni. Na, aztán attól kezdve fokozatosan apadtak.

— S ezután kezdődött a kilincselés az igazgatói szobákban, hogy engedjék el például esténként a bentlakókat.

— Igen, mert fölvetődött a kérdés, hogy állj meg fiú, eddig szép volt, jó volt minden, de úgy látszik, hogy divatnak nézték vagy mit tudom én minek, úgy látszik, hogy a láz kezd egy kicsit alábbhagyni, most már a dolgok után kell nézni, el kell kezdeni a szervezést. Ez úgy nyolcvantól kezdődött el igazából.

— Egyikötök 1979 őszén jelentette ki az irodalmi körön, ahol a Táncház helyzetét vitattuk, hogy ahogyan másutt meg lehetett csinálni, hogy a líceumi tanulókat elviszik a táncházba, úgy itt is meg kell szervezni, s be kell vezetni a komoly tánc-tanulást, s utána az est második részében jöhet az ösztánc, a szórakozás. El lehet mondani azt, hogy ettől kezdve a jobbra-balra való kilincselés állandósult?

— Hullámvölgyek voltak. Úgy kezdődött, hogy az egyik kedden sokan voltak, a másik kedden kevesen. Aztán egyszer azt vettük észre, hogy minden kedden kevesen vannak, s mára nincsen senki, csak mi vagyunk.

— Megfogalmazódott bennetek az, hogy túl sok kezdett lenni az utánajárás, ebből nehezen lesz már széles körű mozgalom?

— Tavaly és az idén volt ez a hangulat, 1982 elejétől fogva. Ebben az időben jártunk szervezni az iskolákba is. Ott a megszervezéssel mindig baj volt. A tanárok előbb szavaztak, volt, akik mellette, mások ellene, ahol beleegyeztek a dologba, ott kijelölték a tanárt, aki kísérfje a tanulókat. Az persze vagy jött,

vagy nem, aztán eltiltották a gyerekeket, mert kísérő híján nem mentek pontosan vissza a bentlakásba.

— Nem lenne érdemes felmenni például a Matematika-Fizika Líceumba és ott tartani a Táncházat?

— Akkor megszűnik a Táncház, akkor nem lehet azt mondani, hogy Csíkszeredában táncház van. Lesz egy nevelői-oktatói céllal megszervezett iskolai foglalkozás, de a városi Táncház mint olyan megszűnik. Az iskolai változatot megpróbáltuk — a keddi esti Táncházon kívül persze — az egyik általános iskolában.

— Az úgy volt, hogy elmentünk oda, megbeszéltük a dolgot az igazgatóval. Odamentünk például pénteken este, amikor az órák befejeződtek, akkor ottmaradtak a gyerekek, és volt táncház, tánctanulás. Így ment egészen tavalyig, s ahogy 1982 elejétől a Művészeti Népi Iskola önellátó lett, egyszerűen nincs arra időnk a próbák és az órák miatt — ugyanis ezért, kapjuk a fizetést, és nem a tánctanításért —, hogy hetente két teljes estét áldozunk fel a Táncházzra. Ezért meggyegettünk úgy, hogy kedden, amikor van a városi Táncház, akkor jövünk egy órával hamarabb a Klub termébe, és a gyerekek, akik hatig vannak iskolában, egy tanár kíséretében jöjjenek fel ide. Amíg lejártunk mi, addig volt érdeklődés, élvezték nagyon a gyerekek, a szülők még óvodásokat is hoztak. Amióta kénytelenek voltunk megkérni a tantestületet, hogy hozzák fel a gyerekeket, azóta megállt az ügy. Egyik tanár sem vállalta ezt a többletmunkát. Ha kérjük, akkor megígérik, minden rendben, itt várjuk őket, nem jönnek. Ezzel lezárult ez a dolog is.

— Megváltozott a helyzetünk, nekünk a koncertezés nem reklám és nem is szórakozás már, hanem egyik megélhetési forma, ami mellett még rengeteg órát kell tartanunk. Hát honnan annyi idő, hogy menjünk el az általános iskolába, menjünk el a líceumba, legyen Táncház a Klubban, menjünk el a Tervezőkhöz, mert azok is szívesen vennék. De hogyan, amikor nekem havonta négyezret kell letennem ahhoz, hogy meglegyen az alapfizetésem!? Ezt a Táncházból nem lehet letenni! Ez a tandíjából és a koncertekből jön össze, hát csinálnám én a Táncházat minden este, ha volna kinek, és abból kijönne ez az összeg. De nyilván nem jön ki, az előadásokból is gyengén.

—Nézzük most a harmadik frontot. A sajtó, a rádió, a televízió elég sokat tett azért, hogy a Táncházzal bekerüljön a köztudatba. Ebből a nagy törődésből most azt kellene számba vennünk, hogy a tömegkommunikációs eszközök mennyit és hogyan törődtek a csíkszeredai Táncházzal. Mit kértetek ti, és mit ajánlottak fel ők? Egyáltalán: hogyan alakult a veletek való törődés? S ennek a törődésnek milyen hatása lehetett?

— Szerintem a tévének volt óriási hatása.

— Ifjúmunkás, Művelődés, A Hét — nagyjából ezek foglalkoztak velünk, az Ifjúmunkás különösen a Táncházzal mellett volt évekig. Segítségzárba ment az is, ha helyet adtak a vitacikkeknek.

—A rólunk szóló cikkekért nem kellett kilincselni, vagy írtuk, vagy írták tőlünk függetlenül. A lemezekért viszont kilincselünk, nekik teljesen mindegy volt, nem érdekelt ott senkit sem, hogy lesz-e lemezünk. Azt sem nagyon tudták, mi az a táncházzene. Egyáltalán nem úgy történt, hogy na, sztárok vagyunk, s meghívják egy lemezfelvételre.

—Nem volt olyan érzésetek, hogy ezek a cikkek a fejtek fölé nőnek, hogy az újságban jobban megy a Táncházzal?

—Volt, volt. Egy adott pillanatban úgy tűnt, hogy a „táncházzateória”, ami a cikkekben fogalmazódott meg, bonyolultabb, mint maga a Táncházzal. Sokszor túlmagyarázták olyan emberek, akiknek semmi közük sem volt az egészhez.

—Nézd, lehet, hogy magyarázták folyton ezt a dolgot, de akik felemelték, „az elmélet magas régióiba” a Táncházzal-problémát, azok valahol jót akartak. Az igazság az, hogy ezzel a Táncházzalnak nem segítettek annyit, amennyit kellett volna. Írni írtak eleget, ha az értékeléseket vesszük, akkor azt is mondhatjuk, hogy sok jót írtak, de...

—A sajtótól szerintem nem is várhattunk el többet, nem tölthette be azt a szerepet, amit az iskolának kellett volna elvégeznie, vagy más intézményeknek. Az igazság az, hogy amit még tenni kellett volna, az nem a sajtó dolga. Ha jót, ha rosszszat írtak rólunk, minket annyiban vigasztalt, hogy vannak valakik, akiket egyáltalán érdekel ez az ügy.

—Nézd, az igazság az, hogy hiába az országos fórum, az Ifjúmunkás, az Utunk, a Művelődés. Mindenik megírta a táncházzalmozgalom értelmét, célját, szerepét, jelenét, jövőjét s mit tudom én, még mit, de ettől még egyetlen iskolaigazgató sem állt mellénk, és nem mondta azt, hogy „Na fiúk, ezt meg kell

szervezni!” Mi évekig dolgoztunk, amíg a zenét megtanultuk, a táncokat, s akkor megbukik az egész dolog azon, hogy az iskolánál nem akad egy ember, aki a gyereket a megadott időpontban elkísérné a Táncházba! Én hiába próbáltam a Hargitában felvetni ezt a kérdést, a közölt cikkben ezek a dolgok már úgysem jelentek meg. Ehelyett teóriát csináltak, megszületett — főleg a sajtóban — a Táncház elmélete, aminek a gyakorlati vetülete már nem is az volt, amiről cikkeztek.

— Érdekes, hogy nem mi fogalmaztuk meg ezt az ideológiát, hanem a kívülállók, akiknek nem is volt tényleges közük a Táncházhoz. Ez az ideológia tökéletesebb volt, mint maga a Táncház. Mi főleg csináltuk a dolgokat, mások magyarázták...

— Jelen pillanatban kérdéses a Táncház sorsa itt Csíkszeredában. Ha eddig nem is, de most már ti is igyekeztek magyarázni, értelmezni az eddig történeteket. Az első megfogalmazások valószínűleg eléggé impressziószerűek lesznek, de ennek ellenére nagyon fontosak, mert eleddig ritkán próbálkoztak a táncházmozgalom belső megítélésével.

— Azt hiszem, hogy így van, mindenképpen így van. Szerintem úgy néz ki a Táncház felfutása és hanyatlása, mintha generációs kérdés volna. Volt egy generáció valahol a hatvanas évek végén, a hetvenes évek elején, amely teljes gőzzel belevetette magát ebbe a dologba. Aztán lassan kinőtt ebből a mozgalmából, és az utána következő generáció számára már nem vált közüggé a Táncház. Egy példa: egyáltalán nincsen zenészutánpótlás. Pedig rengetegen kezdtek az elején zenélni, és utánpótlás mégsem lett. De nemcsak a zenészeknél volt baj az utánpótlással! A Táncházba még ma is azok járnak el igazán és azok vállalnak sülve-főve mindent, akik velünk egyszerre kezdték a tánctanulást. Nagy részük már egyetemista, de ha hazajönnek, akkor itt vannak s táncolnak.

— Nevezzük ezt a generációt ősgenerációnak. Nem árt azt sem elmondani, hogy kikből tevődött össze. Nagy részük vagy értelmiségi rétegből származik, vagy olyasvalaki, aki igyekezett értelmiségi pályát választani magának. Úgy vélem, ez nem érdektelen dolog. Namármost, ennek a kezdeti mának a tagjai akárhova kerültek, valahol még mindig őriznek valamit ebből a kezdeti lendületből. Például Bukarestben a Petőfi Házban megpróbálnak táncházatot csinálni, nem megy, vagy amikor haza-

megy a szülőfalujába, akkor megpróbálja az ottani parasztzenészt megkeresni. Én például megtanultam furulyázni, mert beláttam, hogy táncházenész nem lesz belőlem. Kialakult akkor egy ilyen belső igény, de ez szerintem már nem volt jellemző az utánunk következő generációra, azok már nem belső motiváció alapján jöttek ide. A két generáció között szakadás van. Mind a mai napig nem értem, hogy miért következett be. Nem mondom, hogy mi jobbak voltunk, de alapvetően mások voltunk, az biztos.

— Ami még szerintem ehhez a mássághoz tartozott: ebből a generációból rengetegen jártak ki falura. Például egy-egy tánca vagy lakodalomba. A falujárás tipikusan az első generációt jellemezte. A későbbiek már nem érdeklő, hogy mit táncolnak a faluban, hogy hogy néz ki az a tánc, nem akarják a helyszínen megnézni, minket pedig ez érdekelt. Mentünk, gyűjtöttünk. Ezek beérik azzal, hogy megjelennek kedden hét helyett fél kilenckor, s fél tízkor elmennek. Ennyi. S még egy dolog! Szerintem az élményszerűség is hiányzik. Óriási élmény volt, hogy jött a tévé s elvitt egy harminctagú csoportot a tordai vagy kolozsvári felvételre. Most mindez hiányzik, hiányzik a karnevál, az élményszerűség, a körítés, a mozgás. Annyiból áll most a Táncházt, hogy eljönnek, egy órát táncolnak, és hazamennek.

— Vajon ha meglennének a feltételek, akkor ismét kialakulna az akkori feldobottság, az eufória? Úgy látom — inkább érzem —, hogy külső és belső okok miatt ez a lendület nem térhet vissza.

— Én mondanék egy dolgot, ami belső, és egyet, ami külső oknak nevezhető. A hetvenes évek közepén, amikor az az úgynevezett ősgeneráció járt a Táncháztba, akkor volt egy bizonyos szélcsend. A beat nagy hulláma lejárt, megvoltak a nagy együttesek, de jelentősebb mozgás nem volt. Ekkor indult a Táncházt igazából. Ezzel szemben akik ma járnak Táncháztba, azok, hogy úgy mondjam, az Eddán, a Piramison nőttek fel. Akik járnak ma a Táncháztba, azoknak is sok közülük van ehhez az importált dologhoz. Hét közben Edda, Piramis, kedden Táncházt. A Táncházt az ünnep, az Edda a hétköznap, mi pedig kedden is, máskor is táncházasok voltunk.

A másik dolog pedig, a külső ok: azt hiszem, hogy a Táncházt mindig is magában hordott egyfajta felemásságot. Ha egy mozgalom divat, akkor normálisan kiéli divat-mivoltát, és az-

tán eltűnik, lefut. Egy) másíkfajta mozgalom az, amely tényleg meghonosodik, és akkor intézményesül, résztvevői elméleti síkon is meg tudják fogalmazni a dolgokat és így tovább. A mozgalom autonóm rendszerre válik abban az értelemben, hogy nem függ tőlem, tőled vagy tőle. A Táncház ezzel szemben mindig középuton járt, a divat és autonóm rendszer között maradt.

II

Írásunk második részében a táncház-jelenséggel kapcsolatos tapasztalatainkat próbáltuk végiggondolni, rendszerezni. Meghatároztuk, hogy milyen, a folklorizmus problémaköréhez sorolható elemeit, kapcsolatait kell kiemelni. Nem törekedtünk kizárólagosságra, észrevételeinket nem állítottuk hierarchikus rendbe. Célunk az volt, hogy a Táncház egy konkrét rajza mellé a jelenség átfogó képét is megfogalmazzuk.

A Táncház mint folklorizmus-jelenség

Bárki, bárhol beszélt is a Táncházzal, mindig nyilvánvalóan folklorizmusjelenségről volt szó, bár ezt a fogalmat nem használták. Újjáélesztésről, átmentésről, meghonosításról beszéltek szakemberek és laikusok egyaránt. Nyilvánvaló volt, hogy népzene, népi tánc, népdal, maga a tevékenység (a táncolás alkalma), valamint a viseletdarabok új környezetben jelentkeznek.

Vitára akkor kerül sor — s a meghatározás is, hogy mennyiben sajátos folklorizmusjelenség a Táncház, akkor kezd körvonalazódni —, amikor a változatlan vagy megváltozott funkciókról van szó. Önmagában, tárgyyszerűségében szép a tánc, a zene, a dal, a viselet, de maga a szerkezet, amelybe integrálódnak, amelyben megjelennek, maga a cselekvés már választott tevékenység, szabadidő-tevékenység. A kérdés pedig az, hogy kikben milyen mértékben fogannak meg, interiorizálódnak azok az ideálok, célok, tevékenységek, amelyekre épül, amelyeket kitermel és forgalmaz. A szakértők szerint a táncház egyik leglényegesebb vonása, hogy nem egy ifjúsági rétegtevékenység kellene hogy legyen, hanem „sors”, „elhivatottság-választás”. És emellett a szakember-utánpótlás forrása.

De nemcsak szakembereket nevelhet a táncház, hanem szélesebb körben terjeszti és elfogadtatja a „folklórmentést”, azaz a folklorizmustevékenységeket szükségszerűen övező, a kultúrában a helyét megmutató ideológiai premisszákat. Ha a folklorizmusnak könyvünk elején tárgyalt felosztása szerint vizsgál-

juk a táncházat, akkor nagyon jól kitetszik annak komplex volta: egyesíti magában a tudományos és a reprezentációs folklorizmus sajátosságait.

Táncház és szakértők

A romániai néprajz és folklórkutatás szakemberképzése az 1950-es évek elején egyetemi szinten megszakadt. Akik ezután „érkeztek”, azok a filológia valamelyik szakjának elvégzése után képezték át magukat önművelés útján, nagy ritkán pedig külföldi diplomával váltak szakemberekké. Az a generáció pedig, amely az 1940-es, 1950-es években kezdte tevékenységét, az 1970-es évekre kezdett kiöregedni s egyre fokozottabb mértékben figyelni az utánpótlás kinevelésére. Ésszerű és szükségszerű volt egy olyan, már létező folyamatot támogatni és föl-erősíteni, amely tömegmozgalommá szélesíti, a figyelem középpontjába állítja a folklórjelenségeket, a folklórral való törődést. A városi táncházak esetében is „népi értékekről” volt szó, megvolt a gyűjtött anyag, az ehhez való viszonyulás bartóki modellje, fokozottan kellett megértetni a fiatalokkal a lehetőségeket és bevezetni, támogatni gyakorlatukat. Mindez leginkább közvetlen kapcsolatok kiépítésével valósulhatott meg: ezeknek az alapelveknek az átadása fiatalabb családtagoknak, ismerősök körének, tanítványoknak. De ugyanakkor a könyvkiadás, a rádió, a tévé is segített az elfogadtatásban, a pozitív hangulatkeltésben. A zenész szakembereké volt a döntő szó, ők fogalmazták meg a népzenevel kapcsolatos értelmezési, értékelési tételeket, gyűjtéseket szerveztek. Jagamas János, Szenik Ilona, Almási István, Demény Piroska, Kallós Zoltán, Könczey Ádám munkájára gondolunk elsősorban.

Amikor a zenei anyag rendelkezésre állt és a fiatal zenészek megtanulták, akkor már létrejöhett a táncház. Az engedély és a terem megszerzésében, a tánc szüneteiben beiktatott előadások megszervezésében és lebonyolításában is az idősebb szakembereké volt a döntő szó. Ebben a periódusban módszeres tánctanításra nemigen kerülhetett sor, mert nem volt fiatal táncoktató. Az idős falusiakat utánozták, vagy pedig azt a néhány embert, akik még tudták a táncokat. Ez a tánctanulási módszer a tényleges falusi táncházak módszeréhez hasonlított volna, ha a belső készítés is ugyanolyan lett volna, mint egykor.

Ezek után következett a felfutó periódus 1978 és 1982 között. Ez az időszak egyben a fokozott kommunikációs hírverés és támogatás ideje is. Ezt szintén a szakemberek, s mellettük a szakértőknek mondhatók (szakirányítók, intézmények képviselői, újságírók, írók) széles tábora bonyolította le. Ők fogalmazták meg újra és újra a premisszákat, ők értékelték. A fiataloknak a táncházhelyzet elemzése, a belső kérdések és kételemek feltárása, megfogalmazása maradt (Művelődés 1979/8, Korunk 1979/10). Ezzel szemben az igényfenntartás, irányítás, az „alázattal tanulni és utána szórakozni” magatartásának megfogalmazása, a kritika ma is a szakemberek és szakértők területe.

Táncház és intézményi támogatás

Ahány táncház, annyi sajátos helyzet és annyi patrónus. Irodalmi folyóirat, Szakszervezetek Háza, művelődési otthon, irodalmi kör, ifjúsági klub, népi művészeti iskola és még sok más egyéb patronálta őket. Gyakran előfordult, hogy nem akadt a táncház számára megfelelő helyiség, és egyáltalán nem volt táncházzenészi és táncoktatói státus. Az az intézmény, amelynek a táncházzenész alkalmazottja volt, szerencsés esetben vállalta a patronálást is. Amellett hogy az intézmény diktálta kötelezettségeknek eleget kellett tennie, a táncházzenészre még egy kötelezettség hárult: a patronálás fejében az intézményi színeket képviselnie kellett a különböző rendezvényeken, a kiállítás megnyitóktól kezdve a „Megéneklünk, Románia” rendezvénysorozatainak való fellépésekig. Nem egy esetben maga a patronáló intézmény szorgalmazta, hogy a táncház versenyképes táncsoportot, zenekart állítson színpadra. Ha a táncházzenész mindezeknek eleget tett, akkor megvolt a megfelelő támogatás is. De a támogatás sosem volt feltétel nélküli és magától értetődő. Mind a mai napig gyengéje maradt ennek a támogatási formának az, hogy egy bizonyos személyhez kötődött, s számos esetben az illető távozásával a támogatás is megszűnt.

Ezen a személyes érdekeltséget rejtő adminisztrációs viszonyon kívül figyelmet érdemel a táncház és az intézmények közötti mélyebb kapcsolat is. Minden támogatás ellenére az intézmények érdeke egy ponton lényegesen eltér a táncházasokétól. Ez utóbbiak egy része nyíltan vagy rejtetten arra törekedett, hogy egy alternatív kultúrát teremtsen magának. Nem csupán

azt óhajtotta, hogy őt tanítsák, szórakoztassák, hanem ő maga akart szórakozni úgy, hogy azt saját önkifejezési formáit keresve, megtalálva tehesse. Ezt a törekvést a táncházba járók többségétől nem lehet elvitatni. Ezzel szemben az intézmények, valamint a táncházat vezetőik egy csoportja más célt kívánt elérni: ők be akarták építeni a népi kultúra elemeit a már meglévő vagy elképzelt „modern” kultúrába, mintegy megnemesítve. Ennek érdekében olyan virtuóz egyéneket kerestek, akik a népzene, a népdal, a népi tánc terén tökéletesen tudják utánozni a népi kultúrát, akik a népszerűsítés feladatait maximális hitelességgel képesek elvégezni. Az ilyen típusú gyakorlat eleve kizár minden kreatív elemet a mozgalmából, és passzív befogadói helyzetbe kényszeríti mindazokat, akikhez szólni kíván. Mivel a táncházak létrehozásánál az ilyen álláspontot képviselő intézmények bábáskodtak, és ugyancsak ezek az intézmények tartották kezükben azokat a csatornákat, amelyeken keresztül a táncházmozgalom nyilvánosságához juthatott, nem volt nehéz már az első pillanattól kezdve a hagyományápolást, az ismeretátadást hangsúlyozni a kreatív mozzanatok helyett. Tulajdonképpen ez a helyzet-magyarázza az adminisztratív kapcsolatok felemáságát is. Az intézmények ugyanis akkor támogatták a táncházat, ha látták benne a szereplésre való hajlamot (ezt kívánta a tévé is), ha nyilvánvaló volt, hogy a folklór népszerűsítésének ügye van előtérben, s ha a táncházban gyülekező társaság nem kezd olyan közösséggé szerveződni, amelynek útjai — épp a kreatív mozzanatok előtérbe kerülése folytán — kiszámíthatatlanok.

A táncház mint rendhagyó intézmény

A szakértői és intézményi befolyásolás nyomán a táncház rendhagyó intézménnyé vált. Ez annak ellenére történt, hogy a táncház — főként az első időszakban — egyáltalán nem kívánt intézményes jelleget ölteni. Inkább autonóm, szervesen fejlődő közösségeket akart. Ez az elképzelés részben illúzióként, részben állandóan visszatérő követelményként sokáig élt. Talán e kétirányú hatás következménye az, hogy sem az alulról, spontán módon történő, sem a felülről irányított rendszerré válás nem játszódott le teljesen. Köztudomású, hogy minden spontán módon kifejlődött erős közösségre és minden jól megszervezett intézményre jellemző a rendszerszerűség, a szerepeknek egy bizonyos rendje, amely az ezeket betöltő egyének-

től függetlenül is létezik. Ha a szereplők menet közben ki is cserélődnek, a szerepek és a rendszer szerkezete továbbra is megmarad. Ilyen rendszer a táncházaknál nem alakult ki. Egy-egy fontosabb egyéniség érkezése vagy eltávózkodása a táncház egész belső rendjét felforgatta. A táncházon belül mindenki olyan szerepet alakított ki magának, amelyet akart vagy tudott, és nem a szerep választotta ki a neki megfelelő egyént. Hogy ez mennyire így volt, azt a más folklorizmusjelenségekkel való összehasonlítás érzékelteti igazán.

Általában a folklorizmusjelenségekre jellemző, hogy erkölcsi, ideológiai, esztétikai megfontolásokból kelnek életre. Így például valamilyen érvre hivatkozva valakik megfogalmazzák, hogy szükség van színpadi népi táncra, a népszokások felelevenítésére vagy akár táncházra. A szükséglet megfogalmazódása után megteremtik a kereteket, amelyekben ezek a célkitűzések megvalósíthatók. Végül pedig a létrehozott keretekhez hozzárendelnek egy nyelvet (a keretek beélésének egyfajta viselkedésbeli paradigmáját), aminek a grammatikája szerint az adott keretben folyik a tevékenység. Aki ebbe a tevékenységbe be akar állni, annak el kell fogadnia a megadott kereteket, meg kell tanulnia a kialakított nyelvet (öltözködés, viselkedés, beszédmód, gesztusok, a megjelenés jellege stb.), ellenkező esetben az a vád éri, hogy magát a célkitűzést kérdőjelezi meg.

Az esetek többségében az így létrehozott tevékenység önálló életre kel, kiosztódnak a résztvevők között az adott tevékenységformát éltető, megvalósító szerepek. Kiválasztódnak a szerepek betöltésére alkalmas emberek, tisztázódik azoknak a státusa, akik a nyelv újrafogalmazódását mindennap biztosítják. A rendszer működik magától, és ha Y vagy Z kiáll, attól még nem történik semmi baj, megy minden tovább a maga útján. Ezzel kapcsolatban nem árt megjegyezni azt sem, hogy ha valaki megpróbálja magát a rendszert vizsgálni, akkor a rendszer képviselői az értelmezési kísérleteket úgy fogják fel, mint a saját munkájuk elleni kritikát, mint személyük ellen irányuló támadást.

Bár a táncház-jelenség is nagy vonalakban ezt az utat követte, mégis lényeges eltérésekre bukkanunk. Ha ugyanis valaki a táncház valamely mozzanatát vagy kulcsszereplőjét veszi vizsgálat alá és ítéli helyettesítendőnek, akkor rögtön zavar áll be a rendszer működésében. Kiderül, hogy minden és min-

denki pótolhatatlanul fontos. Ha egy tánc házból kiválik egy jó szervező, egy jó zenész vagy táncoktató, akkor a tánc ház rendszerint az összeomlás határára kerül. Az, hogy a „támadások (amelyek közé nemcsak az ellenvélemények sorolhatók be, hanem a rendszerhez való nem alkalmazkodás esetei is) itt valóban személyre irányultak lesznek, valamint az, hogy a tánc ház élet-tartama csupán néhány személy teherbírásától, tűrőképességétől függ, egyaránt azt igazolja, hogy a tánc ház kilóg a folklorizmus jelenségek sorából, nem vált annyira önálló intézménnyé, mint például az énekes-táncos show, a hanglemezzel, a könyvfogyasztás és még sok más egyéb. Megállt valahol félúton az intézménnyé válásban, és ez a felemás jelleg magát az egész rendszert törékennyé, labilissá teszi. Rendszer volta nem nyújt kellő védelmet, sem kellő apparátust önmaga meghatározásához, önnön helyének magabiztos kijelöléséhez.

Önmeghatározási kísérletek

A labilitás érzése gyakran készítette a mozgalom képviselőit és támogatóit arra, hogy mintegy kívülre helyezkedve, a tánc ház mivoltát meghatározzák, helyét kijelöljék. Mivel a tánc ház rendszere nem nyújtott elegendő eszközt az ilyen körülírásokhoz, ezért nem nyílt lehetőség arra sem, hogy a működésből elvont tételeket ismételgessék. Másfajta eszköztárhoz és gyakorlathoz kellett nyúlni. Ha a rendszert nem lehetett belülről, önmaga adottságaival körvonalazni, akkor természetesen külső segítséghez kellett folyamodni. A tánc házról való beszélésekben így mindegyre olyan próbálkozásoknak vagyunk tanúi, amelyek a tánc házat egy másvalamihez való viszonyában próbálják megragadni. Így születtek az alábbi és ezekhez hasonló oppozíciók:

- a tánc ház tartalmasabb tevékenység, mint a diszkó;
- a tánc ház értékesebb, mint a színpadi népies show-műsor;
- a tánc ház értékesebb tevékenység, mint például a filmnézés, mert alapvetően közös tevékenység;
- a tánc ház hasznosabb, mint más szórakozási formák, mert itt a fiatalok tanulnak is;
- aki tánc ház, az több, mint aki nem tánc ház.

A sort még tovább lehetne folytatni, többek között egészen szélsőséges megfogalmazásokkal is de most csupán a szembenállásokban való megfogalmazódás ténye érdekes. A felső-

roltak mellett idézhetnénk sok olyan kijelentést is, amelyek mind azzal kezdődnek, hogy „a táncház a leg ...”, s amelyek ugyan nem tartalmaznak ténylegesen összehasonlításokat, de a táncház az összes többi tevékenységforma ellenében helyezik a piramis csúcsára.

Nyilván ez a fajta önmeghatározás nem idegen a többi folklorizmusjelenségtől sem, de a táncház valósággal tobzódik az ilyesmikben. A jelenség magyarázatát abban látjuk, amit Coenen-Hutner fejteget egyik tanulmányában (1983). Eszerint minden olyan kör, csoport, amely valamilyen formában egy alternatív kultúrát kíván létrehozni, az a társadalom egésze szempontjából „kognitív kisebbségnek” tekinthető. Az az elképzelés-, tudás- és ismerethalmaz, ami köré a csoport szerveződik, deviáns ismeretegységnek tekinthető abban az értelemben, hogy jelentős mértékben eltér a társadalom más csoportjainak, rétegeinek tudásától. Bár a táncház létrehozói és szervezői már a kezdetektől fogva felállították az alternatív kultúra kiépülését akadályozó korlátokat, kitűzött és hirdetett céljaiban a táncház-jelenség nem nélkülözött egyfajta termékenynek látszó különutasságot. Ez egyrészt minden ifjúsági mozgalomnak szükségszerű velejárója, másrészt pedig ha ezt a nagyon is csábító mozzanatot már az első pillanatokban kiiktatták volna, akkor aligha gyűltek volna sokan a táncház köré. Az idézett szerző azt hangsúlyozza az ilyenszerű jelenségekkel kapcsolatban, hogy azok fennmaradásának feltétele a külső környezet állandó nyomása, fenyegetése. Ha van erős külső nyomás, akkor az az ilyen közösségekben erős szolidaritási érzést fejleszt ki, tehát végeredményben élteti a mozgalmat. Ezzel szemben ha a külső környezet teljes közömbösséget tanúsít, akkor a deviáns csoport válsághelyzetbe kerül, és a felbomlás veszélye fenyegeti. A külső fenyegetettség folyamatos fenntartásával nap mint nap újrafogalmazzák a közösség „nyelvét”, fenntartják a közösség belső kohéziójának illúzióját. A más közösségekhez, más tevékenységformákhoz való állandó hasonlítás, az ellentétekben való önmeghatározás kitűnő és sokszor hatékony gyakorlat arra, hogy megteremtődjön a feszültségérzés, az elkülönböződés illúziója, végső soron pedig fennmaradjon az a nyelv és az a fel-tételrendszer, amelyek révén a csoport él és működik.

Más kérdés az, hogy milyen mértékben, milyen intenzitással és meddig lehet eredményesen művelni mindezt. Arra Coe-

nen-Hutner is utal, hogy a kognitív kisebbség akár elszigetelődik, akár fölbomlik, a kezdeti széles körű támogatást mindenképpen elveszíti. Zárt közösségként azért, mert annak törvényei egyre inkább néhány séma ismétlésére korlátozódnak, és ez az állapot a tagok egyre kisebb hányada számára lesz csak elviselhető, fölbomlás esetén pedig azért, mert a deviáns ismeretegység többé nem gyakorol vonzóerőt. A táncház kétségkívül élt a szolidáris közösségteremtés gyakorlatával, és hogy nem is eredménytelenül, azt jól bizonyítja a sajátos táncházi „nyelv”, amely a valóságos vagy vélt külső nyomás hatására termelődött ki.

A táncház-nyelv

Kezdetben bárki könnyen csatlakozhatott a mozgalomhoz, elegendő volt, ha pusztán jelenlétével, esetleg szóbeli nyilatkozataival kifejezte azt, hogy elfogadja, vallja a célkitűzéseket, személyes jelenlétével igazolja a jelenség létjogosultságát. A későbbiek során a táncházba való belépés már nem ment ilyen könnyen, bár a mozgalom hívei mindig azt hirdették, hogy bárki bármikor beléphet és a közösség teljes értékű tagja lehet. A belépőket megválogató szűrőrendszert közvetve az a mechanizmus termelte ki, amelynek révén a táncház vezetői és szakértői a már jelzett eljárásokkal megpróbálták megfogalmazni, elhelyezni a táncház-jelenséget. Az oppozíciópárok kialakulásával párhuzamosan, ahogyan a táncház minden más tevékenységformától elkülönbözött, úgy a táncház-közösségen belül az elkülönböződés tárgyiasítható jegyei egyre inkább konvencionális jelekké váltak. E lassan nyelvvé összeálló, konvencionálizálódott jelhalmaz elemei közé tartoznak például a következők: a táncház-öltözet viselése, a táncházban tanított táncok és dalok ismerete, beszélni tudás a népi kultúráról, kapcsolat a faluval, esetleg az adatközlőkkel, a táncház alapelveinek ismerete és ezek terjesztése, illetve megvédése, általában a táncházas póz ismerete és annak gyakorlása más helyeken is, táncház alkalmával az „együtt vagyunk” sztereotípiáihoz való szigorú ragaszkodás stb. Az ilyen, további részelemekre is lebontható konvencionális jelekből szerveződő metanyelv a táncház-közösség fontos tartozéka: egyfelől a közösség tagjai számára legitimálja mindazt, ami velük történik, másrészt pedig ez a nyelv lehetővé teszi számukra, hogy egyéneként is cseleked-

hessenek, megfogalmazhassák önmagukat. Részben tehát e metanyelv a közösség érdekeit szolgálja, másfelől viszont akadály is abban az értelemben, hogy mielőtt valaki a közösség teljes értékű tagjává válnék, azelőtt el kell sajátítania ezt a nyelvet. Míg a táncház kezdeti időszakában elegendő volt kijelenteni, hogy „én a mozgalom tagja vagyok”, addig a táncház fénykorában már a nyelv birtoklásának mértéke határozza meg, hogy ki mennyire tartozik hozzá, milyen mértékben jogosult arra, hogy magáénak vallja a mozgalom ügyét. A nyelv ezen a ponton elsajátítandó anyaggá válik, akkor is létezik, amikor már az őt kitermelő táncházmozgalom hanyatlásnak, bomlásnak indul. A táncháztalálkozók voltak a legjobb példái e nyelv sértetlen továbbélésének.

Amit még erről a táncház-nyelvről tudni kell: elsajátítása nem mindenkinek adatott meg. S ez nem csupán azért van így, mert megtanulása többlet erőfeszítést kíván, hanem azért is, mert úgy tűnik, hogy nem minden társadalmi rétegből jött fiatal hajlandó (képes?) a veleszületett életmódmodell mellé még másokat is elsajátítani. A táncház aktív tagjának lenni azt jelentette, hogy meg kellett tanulni egy kommunikációs viselkedési mintát, mégpedig egy olyat, amelynek az elsajátítása nem kényszer, hanem sokkal inkább luxus. Erre a maga teljességében csak azok voltak képesek, akik ehhez elegendő térrel, idővel, anyagi fedezettel és nem utolsósorban kódváltásra való képességgel rendelkeztek.

Végeredményben: elitmozgalom

„A táncház minden szórakozni vágyó fiatalé!” — hangzott el a mozgalom kezdetekor. De ugyanakkor nyilvánvaló volt, hogy ez a szabadidő-tevékenység a társadalom legfogékonyabb, leginkább művelődésre orientált rétege, az egyetemisták és a középiskolások, s ez utóbbiak közül is a leendő egyetemisták számára lesz választható.

A deklarált célok mögött hamar előbukkant egy félig-meddig rejtett szelekció is. Ennek legkonkrétabb területe az öltözködés, az, hogy milyen „cuccokban” illett odamenni, mennyire zavarta ezek hiánya a véletlenül arravetődöt. Ezenkívül állandóan megfogalmazódtak — felhívó, kényszerítő jelleggel — bizonyos kérdések: „mit tudsz a népi kultúráról?” (illetett minél tájékozottabbnak lenni); „hogyan viszonyulsz a népi kultúrá-

hoz?” (szeretni kellett, sőt, kizáró jelleggel csak azt kellett szeretni); „lakásodban milyen népi tárgyak vannak?” (kerámia, faragott bútorok, régi használati tárgyak); „te mit teszel a népi kultúráért?” (tanulni, érdeklődni, szakirodalmat olvasni, esetleg gyűjteni illetl). Mindezek racionális hozzáállást, munkát, tanulást követeltek, s ez is oka annak, hogy csak részben, a táncházások kis hányadánál valósulhattak meg. De ugyanakkor a többség elfogadta és hangoztatta mindezt.

Nem az történt tehát, hogy a táncház belenevelte közönségébe lényegesebb célkitűzéseit, hanem csupán összegyűjtötte azokat, akik már tájékozottabbak, érzelmileg felkészültebbek, munkára elszántabbak voltak, vagy legalábbis mindezt elit-tevékenységként elméletben hajlandók voltak elfogadni és vállalni. Az adott esetben mindez furcsa módon olyan tevékenységgé vált, amely jól beleillik az „élni az életet”, „magas szinten fogyasztani” típusú „közös” cselekvések sorába (ilyen például a korai sofőrvizsga, hétvégi nyaralóház, nyári közös túra, kutyatartás és sétáltatás, törzshelyen való kávézás stb.).

*

Végül pedig szólnunk kell azokról is, akikről a legkevesebbet tudunk: a zenészekről, a körjük csoportosuló néhány táncoktatóról és szervezőről. Azért tudunk róluk csak nagyon keveset, mert igen ritkán fogalmazták meg véleményüket nyilvánosan, ehelyett zenéltek és szerveztek, táncokat, énekeket tanítottak. A táncház számukra az egyetlen lehetséges választás, s így életforma volt. Most, a mozgalom válságos pillanataiban bárhonnan közelítünk is a kérdéshez, minden igen érzékenyen érinti őket. A magnóra rögzített szöveg azt igazolja, hogy ők is elérkezettnek látják az időt a számvetésre. Immár teljes erővel beindult a régizene-mozgalom, és ez a továbblépési lehetőség kétségkívül megkönnyíti számukra a distanciateremtést, a saját magukra való rálátást.

Szövegeikről sok minden elmondható azon az egyen kívül, hogy tárgyilagosságok. A nyomatékokban, az intonációkban sok az indulat, nagy az érzelmi töltés. Beszéd közben a kívülálló számára megfajthatatlan rébuszokként halmozódnak a közösen átélt élményeket felidéző utalások, gesztusok. Ezeket lebontani, a mögöttük meghúzódó jelentéstartalmakat kihámozni — ez sürgős feladatnak tűnik. Annál is inkább, mert higgadtabb

nyilatkozataik már erős vonásokkal takarják el a történeteket: „csak tettünk valamit!”, „mégiscsak fontos volt ez az egész!”, „ennyi volt, úgy látszik, nem lehetett több!” s más ilyenszerű nyilatkozataik mögött már kezd homályba veszni, a megbékítő emlékezésben föloldódni a táncház-jelenség „szerepeinek” értelmezése. Holott egyáltalán nem az lenne a fontos, hogy értékes — nem értékes, hasznos — nem hasznos alapon megvonjunk valamiféle végső mérleget, hanem sokkal inkább az, hogy részletesen feltárjuk a táncház-jelenség olyan vonásait, amelyek kultúránk működésének természetéhez adalékokat szolgáltatnak. Úgy tűnik, hogy ezt a munkát a táncház képviselői már nem fogják elvégezni. Nem árt azonban hangsúlyozni, hogy nélkülük nem lehet elvégezni!